

לתיקונו של עולם

לא נחרב בית המקדש אלא בגלל שנאת חינוס (יומא ט, ב). לכאורה יש בהסבר זה הצבעת כיוון לדרך תיקון - מניעת שנאת חינוס. כבר כתבו על כך רבים, אולם לא נראה שהדבר הצליח והתקבל ברמה היישומית. באתי לטעון שהיום הבשילו התנאים לתיקון מגרעת זו, שהיא כאבן רועץ לכלל האנושות. וכל כך למה?

א. התפשטות סיסמת האהבה בעולם

בזמן החורבן רק מעטים בעולם קראו לאהבה בין אנשים. הדת הרומית והפילוסופיה היוונית לא חנכו לאהבת הבריות.

כעת סיסמת ההומניזם הפכה להיות למוטו מרכזי של רוב מדינות העולם. אמנם המוסלמים עדיין לא אימצו את הגישה הזאת; אך אין ספק שחייב גם פה להיות תהליך התפתחותי ואימוץ נורמות כלל עולמיות. המקורות היהודיים מדיגישים את תהליך התפתחות העולמית (עי' זהר ויקרא כו-לט). כך כותב הראי"ה קוק בשמונה קבצים (קובץ א), ככל ש"הדעה אנושית מתרחבת... רבה היא הנטייה כלפי זכות וחסד בדורותינו...". נמצא שיש קשר בין התפתחות הידיעה האנושית שהיא מבטא את רצון ה' לבין התפתחות נטייה לחסד ולימוד זכות על כל האנושות.

ב. התפתחות העולם

בימינו כל אדם למעשה מחובר לשני: אתרי אינטרנט, פקסים, טלפונים ניידים ועוד. נראה שלפי כמות הטלפונים הניידים לנפש, ישראל עומדת במקום ראשון בעולם. זה בוודאי משקף את המשיכה הגדולה של היהודים להיות בקשר, להיות יחד. אי אפשר לתאר, ולו תיאורטית, עם אחר שכל כך שואף להיות בקשר. במיוחד עלתה רמת ההתקשרות בין אנשים מתחילת עידן האינטרנט. אנשים יכולים להיות קשורים כמעט כל רגע זה עם זה, לדבר ולהחליף רגשות. אישה אחת מאוסטרליה כתבה שהיא פותחת את האתר של "אש התורה" באופן קבוע כדי לראות מה קורה בכותל. זה נותן לה את ההרגשה של נוכחות ואחדות עם הכלל. המדעים עוסקים בחקר הרגשות של הזולת. כל אדם אינטליגנטי יודע כעת לנתח את הרגשות שלו וגם מודע לרגשות של הזולת. ספרים רבים ושירה נפלאה חוברו על חיבת רעים וחברות אמיתית. כל אחד יכול לתאר מה השני חושב ומרגיש בדיוק באותם הרגעים. האנושות בשכבה המובילה שלה התגברה על אטימות הלב. מודעות זאת ופיתוח הרגישות מבטאים בלי ספק שלב גבוה ביותר בכניסה לשלב האחרון של האחדות (כל זה בוודאי בעקבות מהפיכת הופעת התורה ודבר ה' בעולם).

ג. הקמת מדינת ישראל

כאשר אנו מדברים על הבעיה של שנאת חינוס, אין להתעלם מכך שאנו נמצאים בעיצומו של תהליך התיקון. הקמת מדינת ישראל היא פרי של שיתוף פעולה בין היהודים מכל הארצות, והדבר הזה מבטא מנחה לאחדות. כך חיילים יהודים בצה"ל מגנים על חבריהם במסירות נפש ומוסרים את חייהם לטובת חברים שנפלו בשבי או נפצעו. אנו לומדים ביום-יום שאכן ישראל ערבים זה לזה. והלא התכלית הגדולה של אהבת ישראל היא להיות כגוף אחד בלב אחד (עי' רש"י, שמות יט, ב), מוכן לקבלת התורה. לכן דרישה לקיום מצוות אהבת ישראל מבטאת צד של שאיפה לאחדות מוחלטת, כשעם ישראל בסופו של התהליך אמור להופיע כחטיבה אחת מושלמת.

והלא בדורות הקודמים לא ידענו מידת דיבוק חברים שכזו. גם המשך קיום המדינה דורש שיתוף פעולה ברמה שכל עם ישראל הופך להיות כגוף אחד בלב אחד כביטוי לרמה גדולה של אהבת ישראל ואחדות. אולי דווקא משום שאנו נמצאים ברמת אחדות מתקדמת מתגברת תחושת החיסרון, ולכן לא נעשה עדיין מאמץ רציני לעקור את שורש המחלה עד תומה. צריך לקבוע באופן חד משמעי שתכלית אהבת הרע אינה רק פיתוח היכולת להרגיש ולממש רגשות של אהבה כלפי הזולת. הקמת מדינת ישראל היא ביטוי לאהבת רעים ולביטול שנאת חינוס. המושג "שנאת חינוס" נטבע בימי החורבן, כאשר ההנהגה הלאומית הייתה ממוצלת. פיצול זה הביא למלחמת אחים שאפשרה את החורבן. אמנם, יודעים אנחנו שמדינת ישראל בכל שלבי הקמתה נבנתה על ידי אמצעים לא יהודיים. היה מאבק בין אנשים. הופעלו שיטות פסולות. ברמת ה"מיקרו" נרמסו ערכים חשובים. וכל זה מבלי להזכיר את המרידה בתורה ובמצוות של החלוצים. שיטות אלה הביאו להקמת מסגרת ממלכתית לא מושלמת. יש הטוענים שבגין כך אין למדינה זכות קיום כמדינה יהודית על פי חזון האבות. יחד עם זאת ב"מקרו" קמה שותפות יהודית שיש בה כדי ללמד זכות על עם ישראל לפני ה'. בזכות יכולתנו להיות יחד. זכינו ביישוב ארץ ישראל.

לכן אי אפשר לדבר בלי קץ על כך שאנו חייבים להתגבר על שנאת החינוס. התגברנו! אלא שכל זה בבחינת התחלה, וצריך קביעת מקום מדויק שאליו צרכים להגיע. אחרי שהצלחנו להתאחד במסגרת של חיים מדיניים, הגיע זמן להתאחד כעם, כאשר במסגרת של חיים משותפים בחברה הישראלית נמחקים בהכרח הגבולות בין "אני" ו"הוא" במידה משמעותית.

ד. אם כל כך טוב, למה כל כך רע?

אנחנו צרכים לבדוק, למה למרות שיש כאלו יכולות וידיעות בנפש האדם, לא הגענו עדיין למימוש מחיקת זכר עמלק שעניינו פירוד האחדות, בבחינת "אין שמו אחד".

נראה שהבעיה היא קודם כל באי קיום המצוות הקשורות לאהבת הרע. כידוע, אין מושג זה ביהדות מסתפק בקריאה כוללנית, אלא יורד לפרטים גדולים וקטנים. אי ידיעת הפרטים גורמת, כדברי רבי יהודה הלוי, להפסד של הכול (עי' כוזרי א, צט).

גם מניסיון החיים ידוע כמה קשה לאהוב על פי ציווי ערטילאי. גם אם ירצה אדם לאהוב את הזולת, הוא לא ידע איך עושים את זה ולא ידע אהבה מה היא.

אנו מאמינים שהמצוות שבין אדם לרעהו הן "כלל גדול בתורה", כדברי רבי עקיבא, או כבן עזאי, הסבור שהיותנו כולנו ברואים בצלם א-להים זהו כלל עוד יותר גדול. מה עוד יודעים אנו כציבור על פרטי המצוות שבין אדם לאדם? כמעט כלום. מסתפקים בהשמעת סיסמות יפות. במקרה הטוב לומדים בשיבות "הלכות לשון הרע" של ה"חפץ חיים". האם ניתן להסתפק בזה? דווקא במדינה שקמה על בסיס של שותפות ובעולם החדש הער לחשיבות יחסים בין-אנושיים, קיימת החובה ללמוד את ההלכה בכל פרטיה, למהדרין, לפחות באותו הידור של הכשרי המזון. בלי ידיעת פרטי הלכה

של "ואהבת לרעך כמוך", אנו עשויים להיבטל מעשיית מצוות דאורייתא ולעבור על איסורים חמורים.

ה. שלבי התכנית

השלב הראשון יהיה בוודאי, תחילת לימודים על הסדר של כל ההלכות שבין אדם לחבירו בהדגשה מיוחדת על אהבת ישראל. אנחנו צרכים להיות להוטים אחרי קיום מצוות אלו בדיוק באותו להט חרב מתהפכת כמו חשש מאי דיוק בהנחת תפילין וכו'. כן צריכים להיות יראים וחרדים לכל מחשבת הפיגול של כוונות לא רצויות ביחס לרע, באותה חרדה ממש כמו חשש מאכילת דבר לא כשר ח'ו'. אינני מדבר על הצורך להשמיע ברמקולים מטנדר את הקריאה הקדושה לאהבת הרע. אני מדבר על העמקתו של הנושא והרחבתו, בגלל חוסר ידיעה ומיעוט מחקר שנעשה בנידון. את המהפכה צריך להתחיל בישיבות דווקא. ההלכות תילמדנה בסדר ישיבתי על כל דיוקי הסוגיות והשמעות. דרשות ייאמרו בקביעות וייכתבו מחקרים וחיבורים. כך יוחדרו לתודעה חשיבות המצווה וגודל העוון בעבירתה. משום מה, אצלנו מפרשים את הקריאה לאהבת חנים כקריאה ללמד זכות על אנשים שאינם שומרים את מצוות ה'. אין ספק שיש להוקיע ליבוי שנאה מסוג זה, בגלל שהחילוניים של ימינו אינם בגדר מזיידים. אך לא די בכך. וגם לא מזה צריכים להתחיל, אלא מממוש כל פרטי הלכה במחננו פנימה. שלב שכזה, כמה שיהיה נכון בפני עצמו, יותר מכול יסמל לכלל ישראל את גדלותה של התורה, ותהיה זו סנגוריה רבה לפני ה'. אין אני ח'ו מלמד קטגוריה על המחנה התורני. ידוע שהם המתוקנים ביותר במצוות אלו, ואין שיעור אצלם לחסד ולמעשים הטובים שבין אדם לחבירו. אך איש גם לא יכחיש שעדיין המצב איננו מספק. אני רוצה שנגיע למצב כאשר הגדרת המחנה התורני בעיני הציבור החילוני יהיה "אנשי חסד, אוהבי ישראל". בשלב הבא, שאין לדחותו אלא לקרבו כמה שאפשר, נושא אהבת הרע חייב להיות לנושא מרכזי בחינוך ובחברה כולה. תקום ועדה ציבורית מאנשי שם מכל התחומים שיכריזו על הצהרה ויכרתו ברית אהבה. אמנה קולקטיבית: "ללמוד, לשמור ולקיים את מצוות שבין אדם לחבירו" יהיו לדבר יוקרתי ביותר בחברה. ייערכו תחרויות גם בידיעה של המצוות האלה וגם בקיומן. אנשים יצפו לשמוע מי הפעם זכה בתואר הראוי בשכונה, בעיר, במחוז או במדינה? את שמות הצדיקים שלנו נדע בעל-פה. נקים חבורות ואגודות של שומרי מצוות האהבה, ואיש יוכל לזהות את חברו באותות המיוחדים לכל חבורה כזאת. פתאום נגלה ברחובות כמה גדול מחננו, כמה באמת אנו רוצים לכבד ולאהוב אחד את השני. יש להכין תכנית מיוחדת. נקים חוגים וחבורות מצוות בתוך בתי הספר. נערוך תחרויות בין הילדים. נערוך דיונים על אופני קיום היבטים שונים של החיובים. הציבור החילוני ייקח חלק פעיל בסימפוזיונים אלה, כי זאת באמת שפה שמאחדת את כולנו. זה הדבר שחשוב באמת לכל אחד, כי הוא חיינו. צריך לזכור ולדעת רק דבר אחד. אמנם מידות ודרך ארץ קדמו לתורה וכל בן נח מחוייב מכוח בריאתו ליחס הוגן וצודק לאולת. יחד עם זאת, דרישה לאהבת הרע אינה דבר הגיוני או חברתי כלל וכלל. לכל אדם נוח דווקא לאהוב את עצמו יותר מכול. מצוות אהבת הרע קיימת רק בתורה וקיומה תלוי באהבת ה' כי נבראנו בצלם א-להים. מי שמתכחש לא-להים או מתעלם ממנו, יכול להיות אדם נחמד והגון, אך לרמת קיום מצוות אהבה על פי התורה לא יגיע. אמנם יצביעו לי על אדם פלוני או אלמוני שעולה במעשי החסד שלו על אדם דתי אחר. אף אני אגיד שלכך נוצר האדם הזה בסגולתו היהודית, כדברי ריה"ל, וזכות אבות עומדת לו, אך לא ניתן להציל את העם כולו במעשה יחידים. חינוך הכלל צריך בוודאי להתבסס על ערך כללי של חובת האמונה, כדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצוה א). אדרבה, מי שיכול באמת לקרב את החילוניים יודע ומבין שלא פחות מחשש חיבוטי גיהנום וגילוי צפנים בתורה שמביאים את האדם לקבלת עול מצוות, האהבה היא שמקרבת לתורה ולמצוות. באש יהודה נפלה ובאש עתידה לקום שנאמר: "כי אתה ה' באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה". אותה אש אינה אלא אש האהבה שתבער במקום אש הקנאה והמחלוקת. "כי עזה כמוות אהבה, קשה כשאול קנאה, רשפיה רשפיה אש שלהבת י-ה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה..."

